

ББК – 65.9(5Т)32

УДК – 333

А – 14

**АМСИЛАСОЗИИ ҲАМКОРИИ
ТАВАРРУМ ВА РУШДИ ИҚТИСОДӢ
ДАР ШАРОИТИ МУОСИР.**

Ризоқулов Туракул Рабимқулович - доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, муовини ректор оид ба илм ва инноватсияи Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хуҷанд),

Абдурахимов Обидҷон Зоирқулович - муаллими кафедраи барномарезии МДТ «ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров» (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хуҷанд),
e-mail: obid_25@mail.ru

Рустамов Некруз - магистранти курси дуюми ихтисоси «информатика» МДТ «ДДХ ба номи академик Б.Ғафуров» (Ҷумҳурии Тоҷикистон, ш. Хуҷанд).

**МОДЕЛИРОВАНИЕ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ИНФЛЯЦИИ И
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА В
СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ.**

Ризоқулов Туракул Рабимқулович - доктори ҷумҳурии илмҳои иқтисодӣ, профессор, проректор по науке и инновациям Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики (Республика Таджикистан, г.Худжанд).

Абдурахимов Обидҷон Зоирқулович – преподаватель кафедры программирования ГОУ «ХГУ имени академика Б.Гафурова» (Республика Таджикистан, г.Худжанд), e-mail: obid_25@mail.ru

Рустамов Некруз - магистрант второго курса специальности «информатика» МДТ "ХГУ имени академика Б.Гафуров" (Республика Таджикистан, г. Худжанд).

**MODELING THE INTERACTION OF
INFLATION AND ECONOMIC
GROWTH IN MODERN CONDITIONS.**

Rizokulov Turakul Rabimkulovich - Doctor of Economics, Professor, Vice-Rector for Science and Innovation of the Tajik University. State University of Law, Business and Politics (Republic of Tajikistan, Khujand).

Abdurahimov Obidjon Zoirqulovich - Teacher of the Department of Programming, KSU named after academician B. Gafurov (Republic of Tajikistan, Khujand),
e-mail: obid_25@mail.ru

Rustamov Nekruz - Second-year Master's Student of the Specialty Computer Science KHSU named after Academician B.Gafurov" (Republic of Tajikistan, Khujand).

Вожаҳои калидӣ: таваррум, суръати таваррум, динамикаи тамоюлҳои таваррум, амсилаи математикӣ байни таваррум.

Маълум аст, таваррум асосан дар наст кардани қобилияти харидори пули милли, маънои миқдори муайяни мол ва хидматҳое, ки барои як воҳиди милли пулӣ, харидорӣ карда мешавад, инъикос ёфтааст. Дурустии аналоги таваррум ва инчунин андоз дар он аст, ки боиси талафоти соф яъне аз даст додани субъектҳои соҳибкорӣ мегардад.

Ключевые слова: инфляция, темп инфляции, динамика тенденций инфляции, математическая модель инфляции.

Как известно, инфляция прежде всего отражается на снижении покупательной способности национальной валюты, означающей конкретное количество товаров и услуг, которые возможно приобрести за одну национальную денежную единицу. Адекватность данной аналогии заключается в том, что инфляция, как и налог, вызывает чистые потери, то есть то, что теряют субъекты хозяйствования.

Key words: inflation, inflation rate, dynamics of inflation trends, mathematical tactics between inflation.

As you know, inflation is primarily reflected in a decrease in the purchasing power of the national currency, which means a specific amount of goods and services that can be purchased for one national monetary unit. The adequacy of this analogy lies in the fact that inflation, like tax, causes net losses, that is, what business entities lose..

Дар солҳои муносибатҳои бозоргонӣ паст шудани қобилияти харидории пул, яъне таваррум ба ҳаёти доимии иқтисодии ҷомеаи мо таъдил ёфтааст. Агар шумо ин саволро дар дурнамои таърихӣ дида бароед, қайд кардан мумкин аст, ки дар роҳи дигаргуниҳои бозори Тоҷикистон ба таваррум дучор омадааст, яъне аз се-рақам ва дар тӯли чандин солҳо ҳатто чор-рақамӣ низ шумораи калон ҳисоб мешуд (1991, 1992, 1993, 1994, 1995 солҳо). Сипас, дар солҳои минбаъда ҳолати он мӯътадил гаштааст ва дар соли 2010 - 2019 сатҳи он аз 10 % камтар шуд. Аз давраи пешин, пеш аз оғози дигаргунсозии иқтисодии Тоҷикистон, ба мисли дигар кишварҳои муттаҳид ба таври дигар кишварҳои ҳамаҷонибаи нархҳои мӯътадил доштанд, ки далели баланди таваррум барои зиндагӣ санҷиши ҷиддӣ дошт. Аз ин рӯ, агентҳои иқтисодӣ барои мутобиқшавӣ ба чунин тағйироти босуръати нархҳо кӯшишҳои зиёд карданд[1]. Ҳамаи ин ба он оварда расонид, ки дар Тоҷикистон аз оғози ташаккули муносибатҳои бозоргонӣ, сиёсати иқтисодӣ, ки қарзгирии хориҷӣ ва тавсияҳои ташкилотҳои байналмилалӣ молиявӣ мубориза бар зидди таваррум равона карда шудааст. Дар натиҷа дар солҳои охир сатҳи таваррум ба таври назаррас коҳиш ёфт, ки тавассути чадвали 1 маълумот оварда шудааст.

Чадвали 1.

Солҳо	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Суръати таваррум дар %	112	1157	2195	452	635	40,6	159,6	27,2	30,1
солҳо	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Суръати таваррум дар %	60.6	12.6	14.5	13.7	5.7	7.1	12.5	19.7	20,4

Давоми чадвали 1

солҳо	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Суръати таваррум дар %	6,5	12,4	5.8	5.0	6.1	5.8	5.9	7.3	3.8	7.8

Тавре, ки дар чадвал оварда шудааст, ба туфайли тавсияҳои ХБА дар самти мубориза бо равандҳои таваррум, муқоиса бо солҳои 90-ум натиҷаҳои моддии паст ба даст оварда шуданд. Аммо, набудани таҷриба дар таҳияи чораҳои самараноки зидди таваррум имкон надод, ки ба шароити нави иқтисодӣ мувофиқ шавад. Танҳо барои ҳалли як мушкилот (паст кардани таваррум) ноил шуданд, аммо баробари ин дигар мушкилотҳои асосии иқтисодӣ ба монанди бисёр шудани афзоиши бекорӣ ба вучуд омад. Дар ин бора дар нашрияҳои иқтисодӣ эродҳои танқидӣ ба назар мерасид, ки нодурустии пулию-қарзии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар навиштаҷоти ХБА муҳокима мекарданд. Бо андешаҳои олимони ватанӣ розӣ шудан душвор набуд, зеро ҳама гуна таваррум на танҳо ба раванди он балки ба тамоми иқтисодиёт метавонист ё таъсири мусбӣ ё манфӣ расонад, мисле, ки дар тиб доруворӣ таъсири манфӣ низ дорад. Дар ҳолати мо, тибқи усули ХБА таъсири манфии дар танзими таваррум ин норасоии сармояи қорӣ ва дар баҳши пулӣ бо мушкилиҳои баҳши воқеӣ дорои иқтисодӣ пурқуввати таваррум сабт гашт.

Тавре ки маълум аст, таваррум асосан дар паст кардани қобилияти харидории пули миллий, маънои микдори муайяни мол ва хидматҳое, ки барои як воҳиди миллии пулӣ, харидорӣ карда мешавад, инъикос ёфтааст. Дж. М. Кейнс дар вақти худ таъмини сатҳи мӯътадили нархро таъкид карда гуфт, ки "арзиши пул танҳо дар қудрати харидории онҳо аст". Дар адабиёти иқтисодӣ, арзёбии микдории қарзи харидорӣ одатан ҳамчун мутаносибан ба сатҳи таваррум (ё ба индекси нархҳои истеъмоли) муайян карда мешавад. Дар ин дурнамо дар адабиёти илмӣ дар соҳаи илми иқтисодӣ, таваррумро ба андоз баробар мекунад, зеро он қисми даромадҳоро аз байн мебарад. Ва аз ин рӯ, онро ҳамчун воситаи сиёсати давлатӣ, ки ин андозҳои таварруми бозхонд ё "сентюнз" баррасӣ мегардад ба ҳисоб мегиранд. Аз ҷумла, дар ин замина, иқтисодчии машҳури хориҷӣ Дж. Сакс чунин қайд мекунад". Хулосаи Фрейкл аз Донишгоҳи Колумбия, тасдиқ мекард, ки ҳамаи андозҳо ва инчунин таваррум аз нигоҳи некуаҳолии халқ робита ба таъминоти иқтимоиро вайрон мекунад. Аз ин рӯ, ҳукумат бояд андозҳои хурди таваррумро истифода барад, то ин, ки андозаҳои дигарро коҳиш ёбад.[5]

Дурустии аналоги таваррум ва инчунин андоз дар он аст, ки боиси талафоти соф яъне аз даст додани субъектҳои соҳибкорӣ мегардад. Усули ҳисоб кардани маблағи андозҳои таваррум дар адабиёти иқтисодӣ чунин аст.

$$T = \left(1 - \frac{1}{J}\right) * 100$$

Дар ин ҷо Т андоз аз таваррум дар %

J - сатҳи таваррум

Дар асоси адабиёти иқтисодӣ аҳамияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистонро, усулҳои ҳисоб кардани индекси харидани қарз ва андозҳои таваррум муайян месозад. (Чадвали 2).

Чадвали 2.

Тағйирот дар қудрати харидории пули миллий ва динамикаи андозҳои таварруми дар Ҷумҳурии Тоҷикистон.

	Годы									
	1995	1997	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Суръати таваррум дар %	984	159.6	60.6	12.6	14.5	13.7	5.7	7.1	12.5	19.7
Индекси қобилияти харидории	0.092	0.385	0.623	0.888	0.873	0.880	0.946	0.934	0.889	0.835
Таварруми андоз дар %	90.77	61.48	37.73	11.19	12.66	12.05	5.39	6.63	11.11	16.46

Давоми чадвали 2

	Солҳо									
	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	
Суръати таваррум дар %	6,5	5,8	5,0	6,1	5,8	5,9	7,3	3,8	7,8	
Индекси қобилияти харидории	0,939	0,9452	0,9524	0,9425	0,9452	0,9443	0,9320	0,9634	0,9276	
Таварруми андоз дар %	6,10	5,48	4,76	5,75	5,48	5,57	6,80	3,66	7,24	

Чуноне, ки чадвали 2 нишон медиҳад. Қувваи харидории пули миллий дар соли 1995 ба 9,2 фоизи соли гузашта баробар шуд ва дар солҳои минбаъда, гарчанде тамоюли хурд лекин ҳамешагии қудрати қаблӣ харидорон нисбат ба солҳои гузашта нигоҳ дошта шуд. Соли 2019, ҳокимияти харидории сомонӣ 92,76 фоизи соли гузаштаро ташкил дод. Ин маънои онро дорад, ки талафоти сомонӣ дар сатҳи 7,24 дирам дар як сол буд. Маълумот дар чадвали 2 нишон медиҳад, ки тағйирёбии тағйирот дар қудрати харидории пули миллий бинобар динамикаи тамоюлҳои таваррум, то замони ҳозира идома дорад.

Аз ин рӯ, аз ин ҷо шумо метавонед хулоса бароед, дар ҳоле ки бахши воқеӣ то охир барқарор нашудааст, дар бораи мӯътадилсозии пурраи равандҳои таваррумӣ дар кишварсухан рондан ҳанӯз

барвақт аст. Ба ибораи дигар, ҳатто сатҳи пасти таваррум ба даст оварда дар солҳои номбурда (Ҷадвали 1) ки мушкилоти таваррум бо кулли ҳал нашудааст, аз ин рӯ он маънои пурра тасдиқ карданро имконият намедихад, Бояд қайд кард, ки раванди коҳиши доимӣ дар асбори кории харидашуда ба ҳама кишварҳои ҷаҳон хос аст. Аммо дар бисёр кишварҳои пешрафта ҳолатҳо афзоиши иқтисодии таҳдиди ҷиддӣ меоварад, зеро усулҳои маҳдудият ва танзими равандҳои таваррумӣ низ истифода намешаванд. Масалан, дар солҳои охир дар ИМА, Ҷопон, кишварҳои Аврупои Ғарбӣ, на танҳо сатҳи пасти таваррум балки суръати пасти рушди иқтисодӣ низ ба даст оварда мешавад.

Мураккабии мушкилот дар он ифода ёфтааст ки он на танҳо меъёрҳои пасти нарх инчунин, афзоиши ММД-ро танзим мекунад. Дар асоси ин, шумо метавонед ду саволро таҳия кунед: вобаста ба “сифати” он таварруми “муфид” дар миқдорӣ нақша чи гуна аст ба мақсади ноил шуданба суръати пешбинии иқтисодӣ шудан, ва чи тавр механизмро мутобиқ кардан лозим аст. Барои барҳамдиҳии пурраи таваррум дар ҳамон вақтҳо роҳбари мактаби монитори М.С.Ридменҳо мушоҳида карда мешуд: "... Назорат нисбати нархҳо хубтар буд махсусан зухуроти таваррум кам буд. Чунин рӯафтадаги дар фаъолияти иқтисодӣ ва озодӣ нисбат ба таварруми кушод хеле бештар буд, ва махсусан камшавии таъсир ҳамон қадар зарари иқтисодӣ буд. Хуб мешуд, ки аз ин таваррум даст кашем лекин дар ҳолати зарурӣ таварруми кушод нисбат ба рӯафтадагӣ бештар аст. М. Фридмент огоҳ мекунад, ки оқибатҳои вазнини таваррум дар охир ба ҷудошавии иқтисодии аҳоли оварда мерасонад, бинобар ин мавҷудияти сатҳи муайяни таваррум дар ҳама гуна иқтисодиёт на танҳо ҷоиз аст, балки зарур аст.

Дар матбуоти иқтисодии Интернет, мақолаҳо дар ин мушкилот бештар пайдо мешаванд, ки дар он усулҳои гуногун доир ба аз ҳисоби он дида мешаванд. Дар асоси далели он, ки муайян кардани сатҳи асосии таваррум аз таҳқиқоти мо онҳоро муфассал намехисобем, аммо мо қайд мекунем, ки онҳо объекти таҳқиқоти мо ҳамагӣ буд. Дар ин ҷо, ба маълумоти таҷрибавии омори расмӣ таъия карда барои муайян кардани муносибатҳои таваррум ва рушди иқтисоди кӯшишҳо равона карда шуд. Ин ба мо имконият медиҳад, ки шумораи иҷро шудан ё нашудани сатҳи пасти шудани таваррум дар заминаи ноил шудан ба рушди иқтисоди баҳо диҳем.

Ҳангоми таҳияи амсилаи математикӣ байни таваррум ва суръати рушди иқтисодӣ мо бояд пеш аз ҳама ба гумони ин назарияҳои мавҷудаи таваррум асос ёбем. Тибқи маълумоти илмӣ илмӣ афзоиши таваррум ба сатҳи муайян на танҳо иҷозат нест, балки барои мусоидат ба афзоиши фаъолияти хоҷагии аҳоли низ зарур аст. Аммо вақте ки вай суръати назаррасро пайдо мекунад, барои рушди иқтисодиёт монеаи ҷиддӣ мегардад, ки бояд ғавран бекор карда шавад. Дар ин замина, иқтисодчиён дар бораи зухурот ва дараҷаи таъсир ба иқтисодиёт, се шакли гуногуни таваррум исбот карданд: кам (таварруми мӯтадил то 10% дар як сол), миёна ва гипертинфилатсия. Ҳама назарияҳои иқтисодии марбут ба равандҳои таваррум, барои баррасии рушди иқтисодиёт таварруми хурдро падидаи муқаррарӣ меҳисобанд. Шакли таварруми миёнаро ҳамаи назарияҳои иқтисоди ҳамчун наустувории вазъияти иқтисодиёти бозаргони меҳисобиданд, чунки яке аз лаҳзаҳои асосии иқтисоди бозаргонӣ ин мувозинат байни пешниҳод ва дархост буд ва таварруми миёна мувозинатро байни онҳо вайрон месозад ва дар натиҷаи он механизми меъёрии иқтисодиёти бозаргонӣ поймол карда мешавад. Сеюм, шакли таваррум ин гипертинфилатсия номида мешавад, ки арзиши воқеии ҳама соҳаҳо бо назардошти арзиши асбортӣ муайян мекунад. Умуман, гипертинфилатсия системаи пулию қарзии ҳар кишварро нобуд месозад, ки ба харобшавии пурраи он оварда мерасонад, амалҳои тамоми механизми бозаргониро вайрон мекунад ва боиси номуташакили истеҳсолот ва бозор мегардад.

Бо ин ақидаҳои фикронӣ гуфтан мумкин аст, ки байни чунин падида чун таваррум ва рушди иқтисодӣ, на хаттӣ ва на муқобил, балки ба хати қавқ вобаста аст, Ба ибораи дигар, дар ҳолати баланд бардоштани арзиши таваррум ба сатҳи муайян, нишондиҳандаи рушди воқеии маҷмӯи маҳсулоти дохилӣ (ММД) аввал зиёд мешавад ва баъд коҳиш меёбад. Чи тавре ки мо медонем, чунин қоидаҳои математикӣ, дар шакли муодилаи квадратӣ навиштан бештар аст. Аз ин рӯ, дар ин ҳолат, барои сохтани амсилаи вобастагӣ байни таваррум ва нишондиҳандаи рушди иқтисодӣ, муодилаи квадратӣ ҳамчун пойгоҳи назариявӣ қабул карда мешавад:

$$y_x = a + bx + cx^2$$

Бо истифода аз ин намуди муодилаи математикӣ якҷанд нишондиҳандаҳои андозаҳои нисбиро тағйир медиҳем (дар ин маврид баланд шудани иқтисодиёт) бо тағйир додани омилҳои таваррум ба 1% кӯшиш мекунем, ки шаклҳои назариявӣ амсилаи вобастагӣ байни зухуроти омӯзишӣ муайян

кунем. Дар ин ҳолат, тадқиқот давра аз соли 2000-то ин чониб алоқаи он дар моҳи октябри соли 2000 барои баровардани пули миллӣ, ки сиёсати зидди таваррум натиҷаҳои нав додааст. Ҳисоб кардани параметрҳои номаълуми намуди муодилаи математикӣ, ки он қисман дар ҷадвали 3 нишон дода шудааст.

Ҷадвали 3.

Ҳисоб кардани амсилаи пайвастунии таваррум ва рушди иқтисодӣ дар иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон

солҳо	Афзоиши иқтисодӣ(y)	Таваррум (x)	Аҳамияти назариявии рушди иқтисодӣ(y _x)
2000	8,3	60,6	9,11
2001	9,6	12,59	7,86
2002	10,8	14,5	7,91
2003	11	13,7	7,89
2004	10,3	5,7	7,68
2005	6,7	7,1	7,71
2006	7	12,5	7,85
2007	7,8	19,7	8,04
2010	6,7	6,5	7,70
2011	6,8	9,8	7,78
2012	7,5	5,8	7,68
2013	7,4	5,0	7,66
2014	6,7	6,1	7,69
2015	6,0	5,8	7,68
2016	6,9	5,9	7,68
2017	7,1	7,3	7,72
2018	7,3	3,8	7,63
2019	7,1	7,8	7,73

Тавассути истифодаи баъза махсуси барномавӣ, қимати тағирёбандаҳои номаълум А, В ва С ошкор карда шуд. Натиҷаҳои умумии хулосаҳо дар зер оварда шудааст.

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	ВЫВОД ИТОГОВ								
2									
3	Регрессионная статистика								
4	Множест	0,478112794							
5	R-квadrat	0,228591844							
6	Нормиро	0,125737423							
7	Стандарт	1,429946113							
8	Наблюде	18							
9									
10	Дисперсионный анализ								
11		df	SS	MS	F	ачимость F			
12	Регрессия	2	9,0888117	4,544406	2,22248	0,142768			
13	Остаток	15	30,671188	2,044746					
14	Итого	17	39,76						
15									
16		Коэффициенты	Статистика	Значения	нижние 95%	верхние 95%	нижние 95%	верхние 95,0%	
17	Y-пересек	5,946679337	0,9628072	6,176397	1,77E-05	3,894504	7,998854	3,894504	7,998854
18	Перемен	0,248971988	0,1221452	2,038328	0,05955	-0,01137	0,509318	-0,01137	0,509318
19	Перемен	-0,003474736	0,0018582	-1,86992	0,08114	-0,00744	0,000486	-0,00744	0,000486

Амсилаи вобастагӣ байни таваррум ва рушди иқтисодӣ дар шароити муосир чунин ифода карда мешавад :

$$y_x = 5,9466 + 0,2489x - 0,0034x^2$$

Ин амсилаи назариявии вобастагӣ байни зухуроти назаррас (рушди иқтисодӣ ва таваррум) пешниҳод менамояд, ки тағирёбии омил яъне афзоиши таваррум ба 1 % ислохот ворид хоҳад кард, ки дар динамика натиҷаи таъсир тағир ёфт (афзоиши ММД) ба афзоиши 0,2489 нуқта, ҳангоми

коҳиш додан 0.0034 нуқта. Ин ба амал меояд, ки арзиши 0.2489 аз арзиши 0.0034 зиёдтар аст, барои ҳамин қайд кардан мумкин аст, ки дар аёни замон индекси афзоиши нархҳо дар навбати аввал дар суръати афзоиши иқтисодӣ ифода ёфта дар афзоиши минбаъда ба афзоиши воқеии ММД в таъсири манфӣ мерасонад. Дар ин ҷо қимати коэффисиенти А, ба 5.5946 баробар аст, маънои арзиши мунтазами нишондиҳандаи самаранокро (афзоиши ММД) дорад, ки бо динамикаи таваррум алоқаманд нест. Аммо, тавре ки шумо медонед, бо ёрии ин амсила, мо робитаи байни падидахоро баҳо дода наметавонем, яъне пайвастшавӣ танг аст ё не. Аз ин рӯ, минбаъд, усулҳои таҳлили таҷҳизотро истифода бурда, мо тангии пайвастшавиро чен мекунем, ки он баробар ба :

$$R = 0,4781$$

Дар ин ҳолат, арзиши коэффисиенти таносубро, ки аз ҷониби мо ҳисоб карда мешаванд, нишон медиҳад, ки алоқамандии байни тағирёбандаҳои мусбати суст вучуд дорад. Доштани арзиши таносуб дар квадрат, мо коэффисиенти муайяно ба даст меорем, ки баробар буд ба:

$$D = 0,2285$$

Ин нишон медиҳад, ки дар иқтисодиёти муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон, коҳиши ММД 22,85% аз суръати афзоиши таваррум вобаста аст, ки ночиз будани арзиши онро дар шароити муосир нишон медиҳад. Дар ин ҳолат адолат бояд қайд кард, ки бо вучуди он ба далелҳои нигоҳ накарда асоснокӣ таҷрибавӣ, амсилаи рушди иқтисодӣ ва таваррум дурустии мутлақро талаб карда наметавонад. Зеро аз сабабҳои объективӣ, баъзе ҳатогиҳои метавонанд дар инҷо иқрор шаванд. Ба ин чизҳо дохил мешавад:[8]

- Қоидаҳо дар ин ҷо қабул карда мешавад "бо дигар чизҳо шартҳо баробар",

Чи боиси доимии дигарон мегардад, баробар шудан муҳим аст, ҷузъҳои афзоиш ё кам шудани ҳаҷми воқеии эҳтиомлӣ ММД, в.ғ. Баҳисобгирии тағирот дар ҳосилнокӣ меҳнат, технология, технологӣ, сармоягузорӣ, сармоягузорӣ ва бекорӣ, ки таъсири онҳо дар асл метавонад ба таври назаррас фарқ кунад;

- Сатҳи афзоиши таваррум дар манбаъҳои оморӣ, воқеиятро пурра инъикос намекунад, ки асарҳои олимони ватани иқтисодчиён дар бораи он кифоя навишта шудааст;

Бо вучуди ҳатогиҳои дар боло зикршуда, ки аз ҷониби амсилаи математикӣ таҳия шудааст, ки арзишҳои паст кардани таваррум ва тавсеаи консепсияҳои илмӣ барои муайян кардани сатҳи оптимализм чораҳои зидди таварруми дар марҳилаи ташаккули муносибатҳои бозаргонӣ дорои аҳамияти муҳим ва амалӣ дошт.

Инро тавассути муқаррароти зерин метавон шарҳ дод:

- Масъалаи таваррум ва камшавии рушди иқтисодӣ бояд дар як контекст баррасӣ кард. Азбаски дар бисёр ҳолатҳо, аз ҷумла дар Тоҷикистон чораҳои қатъӣ барои мубориза бурдан бо мушкилотҳо (таваррум) андешида мешавад нодида гирифтани мумкин нест (мушкилоти воқеӣ)

- Ҳисоб кардани миқдори параметрҳои пайвастшавӣ ба таваррум ва рушди иқтисодӣ барои арзёбии дақиқтар ва хусусияти қонунҳои таваррум ва мушкилоти таваррум тадбирҳо ба таври дақиқ ва объективӣ имкон медиҳанд. Аз нуқтаи назар, амсилаи таҳияшудаи математикӣ метавонад барои субъектҳои микроэқсияҳо муфид бошад;

Умуман, амсилаи математикӣ байни таваррум ва рушди иқтисодӣ дар заминаи мақомоти ваколатдор дар сатҳи макро, аз ҷумла Бонки миллии Тоҷикистон ҳамчун нишондиҳандаи давлатӣ метавонад ба ҳайси нишондиҳандаи ваколатдор хидмат кунад Рушд ва савдо, Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар рушди иқтисодӣ ва савдо ҳамчун кишвари қонунгузорӣ мебошад.

АДАБИЁТ

1. Рахимов Р.К. К вопросу финансово-кредитных рычагах развития экономики Таджикистана.// Экономика Таджикистана: стратегия развития. – Душанбе, 2005. -№ 4. -С.34 -57.
2. Каюмов Н.К. Еще раз о необходимости ускорения темпов экономического роста.// Экономика Таджикистана: стратегия развития. – Душанбе, 2006. -№ 2. – С. 65-73.
3. Рахимов Р.К. Теория и практика денежно-кредитной политики. //Экономика Таджикистана: стратегия развития. – Душанбе, 2007. -№2. – С.5-19.
4. Умаров Х.У, З. С. Зарифова. Денежно кредитные проблемы развития национальной экономики. – Душанбе: «Ирфон», 2005. – С. 8.
5. Кейнс Дж. М. Избранные произведения: Пер. с англ./ Предисловии коммент. сост: А. Г. Худокормов. - М.: Экономика, 1993. –С.243.
6. Макконелл Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика. Пер с англ. – М.: ИНФРА-М, 2002. –С. 286

7. См.: Сакс Дж.Д., Ларрен Ф.Б. Макроэкономика. Глобальный подход: пер. с англ. – М.: Дело, 1996. – С.386
8. Мицкевич А.А. Сборник заданий по экономике. – М.: Изд-во ВИТА-пресс, 1997. –С.36
9. Фридмен М. Если бы деньги заговорили.../Пер. с англ.. –М.; Дело, 1999.- С.107.

REFERENCES

1. Rakhimov R.K. To support the financial and credit market of the development of the economy of Tajikistan.// Economy of Tajikistan: development strategy. - Dushanbe, 2005. - No. 4, pp.34-57.
2. Kayumov N.K. Once again about the need to accelerate the pace of economic growth.// Economy of Tajikistan: development strategy. - Dushanbe, 2006. - No. 2, pp. 65-73.
3. Rakhimov R.K. Theory and practice of almost instantly-credit policy. // Economy of Tajikistan: development strategy. - Dushanbe, 2007. - No. 2, pp.5-19.
4. Umarov H.ON, Z. C. Zarifova. Monetary issues of digital economy development. - Dushanbe: "Irfon", 2005. - p. 8.
5. Keynes J. M. Selected works: Translated from English/ Numeracy of the team. hour: a. G. Khudokormov. - М.: Ekonomik, 1993, p.243.
6. McConnell R., Bru S.L. Conservation: principles, problems and policy. Translated from English. - М.: INFRA-M, 2002, p. 286
7. See: Sachs J.D., Larren F.B. Macroeconomics. Global approach: per. from English - М.: Delo, 1996, p.386
8. Mickiewicz A.A. Collection of tasks on economy. - М.: VITA-press Publishing house, 1997, p.36
9. Friedman M. If money would have been talked.../per. from English.. - М.; Delo, 1999, p.107.